

Preludium 2006

INTE HADE JAG TÄNKTT att jag någonsin skulle skriva det här brevet. Men nu är det skrivet och jag känner en befriande lättnad blandad med visst vemod. Jag har kommit till en punkt i livet där jag både inför mig själv och andra måste våga ta konsekvenserna av min utveckling. I mångas ögon säkerligen ett tämligen obetydligt steg. För mig själv avgörande även om det i skrivande stund är mer symboliskt och formellt. Jag kan nu tänka och agera utan den lojalitetskonflikt jag tidigare ofta känt både mot uppdragsgivaren och de närmaste omkring mig. Jag slipper de besvärande förväntningarna kring tankar och agerande jag ofta mött men inte längre kan leva upp till. Jag kan fullt ut gestalta det jag har tacksägelse för inombords, varken mer eller mindre. Samtidigt känner jag ett stillsamt vemod över att bryta upp från det sammanhang som burit mig under mer än 30 yrkesår, i realiteten mer än 50 levnadsår, och som har sina rötter i en mer än 200-årig

släkttradition på fädernet. Vemodet grundar sig inte i att jag ångrar mig eller längtar tillbaka. Bara i att ha kommit till vägs ände på denna traditionslinje.

Till
Domkapitlet
Härmed avsäger jag mig prästämbetet
i Svenska kyrkan.

Det är allt. Men undertexten talar om en djupgående, intensiv och på senare tid närmast dramatisk utveckling. Ena året på förslagsplats som ärkebiskop, ett decennium senare brevet till domkapitlet. Det som kan se ut som en inre kollaps är för mig själv ett tecken på att jag vågat lyfta av locket och släppa upp till ytan det som lagrats genom åren till följd av traditionens makt, det sociala gruptrycket och en nästan plågsamt naiv omedvetenhet. Vad som i detta läge väntar har jag vaga begrepp om och eftersträvar heller inte att kunna förutsäga. Det enda jag med brevet är förpliktigad till i fortsättningen är att tänka och handla så som jag själv finner intellektuellt hederligt, moraliskt ansvarigt och trosmässigt med full täckning inombords. Allt detta utan annan hänsyn till andra än den som blir följderna av egen övertygelse.

Himmel eller helvete

MITT LIV HÄMTADE FRÅN början sin näring ur tre samverkande jordmåner: den familj jag växte upp i, en svensk småstad på 50-talet och en utpräglad konservativ kristen tradition, som brukar kallas schartauansk efter sin portalgestalt Henrik Schartau. Dessa tre utgjorde en uppväxtmylla som i nutiden för många säkerligen framstår som hundra år äldre än den var. Miljöns ideologiska bas formade somliga människor till hårdföra traditionsupprätthållare, andra till kraftfulla revoltörer; åter andra hamnade på mentalsjukhus med religiösa diagnoser som grubberier, skuldkänslor och rädsla för helvetet. Somliga gjorde det särskilt svårt för sig och sökte efter ett trevande både-och-förhållande mellan tradition och nutid.

De attityder och handlingsmönster som frodades var självtillräcklighet, misstänksamhet, fördömande, aggressivitet, hukande och vrede. Positiv uppskattning

av olik tänkande var sällsynt, för det mesta otänkbar. Det fanns något som var rätt och något som var fel, och det gällde att själv välja sida. Utanför eller innanför. Ville man vara innanför gällde det att hålla sig till den rätta läran. Det gjorde man säkrast genom att endast lyssna till så kallade rätte lärare, det vill säga sådana predikanter som var pålitliga i sin förkunnelse utifrån den mall som traditionen formulerat. Belöningen var en villkorad tillhörighet som hela tiden löpte risken att vändas i avståndstagande med utanförskap som följd.

Fostran gick ut på att hålla den egna trostolkningen intakt och bindande. Med ett ord som jag långt senare lärde mig handlade det om att upprätthålla en perspektivtotalisering. Det vill säga göra just det man själv såg – utifrån sitt eget perspektiv – till det dominerande, enda giltiga och enda hållbara sättet att betrakta tillvaron och tron. Ju smalare perspektivet görs desto lättare att isolera det och göra det till en sluten helhet. Problemet är naturligtvis att livet ändå visar sig större. När vardagen inte ryms inom perspektivets ramar utan spränger dem. Att växa upp innebär att livet vidgas och horisonten öppnar sig. Går då alla ansträngningar ut på att ändå hålla perspektivtotal-

lisingen intakt blir följderna i bästa fall en hämning i utvecklingen, i värsta fall en omöjlig och destruktiv inre konflikt. Något positivt kommer i alla händelser inte ut av processen.

Min uppväxtmiljö hade sektens slutna prägel men räddades av den öppenhet – åtminstone i stadsmiljö – som kyrkans offentliga status medförde. Offentligheten fungerade som säkerhetsventil, värmen i familjelivet likaså.

Uppväxtsammanhanget ledde till att jag levde som i två världar. *Den ena* var den enda nödvändiga, trons värld med Gud och evigheten för ögonen. Den kom alltid först. Den grundtvigianska tesen ”människa först – sen kristen” fick motsatt innebörd: kristen först – sen (i begränsad omfattning) människa. *Den andra* världen utgjordes av vardagslivet med arbete och plikter, som man inte kom ifrån och som skulle skötas med omsorg och rättskaffenhet, men som egentligen aldrig hade något positivt egenvärde utan skulle levas just som förberedelse för det eviga livet. Det här livet fick sitt värde av det kommande. I själva verket utgjorde detta livet mest en stor risk eftersom det samtidigt kunde vara grunden till att i evigheten

hamna i helvetet. Himmel eller helvete – det var detta livets egentliga förtecken och yttersta bestämmelse. Vandrigen från vaggan till graven var därför ett ytterst riskabelt företag där varje steg kunde innebära ett avfall från den smala och rätta vägen och få ödesdigra konsekvenser ända in i evigheten. Jag övades från första stund att bli en lindansare på slak lina genom livet. Så smal var vägen och så riskabel själva vandrigen. De båda stolpar som bar upp linan var födelsen och döden. Det gällde sedan att balansera så att jag inte föll av linan. Allt som lockade vid sidan om skulle motverkas och vid behov bekämpas. Hela evigheten stod på spel. Hårdhet och rädsla följer i denna livshållnings spår. Hårdhet därför att de inre och yttre motkrafterna uppfattas som så starka. Rädsla eftersom den egna förmågan upplevs som så svag och det som står på spel så avgörande. Å ena sidan var detta en svår väg eftersom den ständigt krävde avgränsningar, avhållsamhet och avståndstaganden. Det var en livshållning som gick ut på att stänga dörrar. Å andra sidan var den alldeles för lätt eftersom den byggde på egenkontroll. Genom egna åtgärder och ställningstaganden menade man sig kunna styra vilka situationer och sammanhang man skulle

hamna i och hålla undan de konsekvenser man kunde utsättas för. Kontroll blev nyckelordet. Man vågade inte förbehållslöst och i grunden bejakande möta en situation utifrån dess egna förutsättningar och ta ställning till den utifrån en egen inneboende kompass. Genom olika definitioner och aktioner skulle man istället redan i förväg se till att ha situationen i sin hand. Det gick inte an att med nyfikenhet och glädje ta livet på allvar där man hamnade. Istället skulle man så förutsägbart som möjligt snitsla banan eller med yttersta vaksamhet och försiktighet kryssa mellan skären, hela tiden ur evighetens synvinkel, *sub specie aeternitatis*, så att himmelens mål kunde nås. Gud blir då en mycket sträng, snål och krävande gestalt för vilken den berömda nåden till sist ändå på något sätt är villkorad. Säker om sin salighet kan man aldrig vara. Livet var tveklöst mer risk än möjlighet.

Tydligt uttalad fanns också tanken på den hämmande och belönande guden. Ordet hämnd nämndes inte, däremot det beskrivande adjektivet nitälskande och verbet hemsöka. I konfirmationsundervisningen fick vi lära oss utantill:

”Jag Herren, din Gud, är en nitälskande (i den senaste bibelöversättningen ’svartsjuk’) Gud, som hemsöker fädernas missgärning på barn och efterkommande i tredje och fjärde led, när man hatar mig, men som gör nåd med tusenden när man älskar mig och håller mina bud.”

Den Gud jag uppfostrades med gjorde rädslan stor och därmed valet lätt.

För mig blev dessa frågor ganska tidigt besvärande. Inte som stora teologiska och filosofiska ställningstaganden utan som vardagsproblem. Bland de tidigaste svårigheterna fanns frågan varför jag inte fick spela fotboll med kompisarna på söndag. Till en början var det bara så. På söndag gick man i kyrkan och gjorde ytterst få andra saker. Man skulle vila enligt tredje budet om att helga vilodagen. Vila betydde sysslöshet. Då fick endast sådant utföras som ”kristlig kärlek fordrar och man icke utan våda kan uppskjuta” som katekesen föreskrev. Därför var det tillåtet att mjölka korna, köra ambulans och släcka bränder. Där emot inte att ta in hö, sälja och köpa kvällstidningen eller tvätta bilen. På ett märkligt sätt hade de gam-

maltestamentliga sabbatsföreskrifterna kommit att tillämpas på det som var ersättningen för just sabbaten, söndagen.

Mycket tidigt frågade jag min mor varför fotboll inte kunde räknas som vila och avkoppling. Mamma som i flera avseenden var mycket mer lyhörd och känslig än sitt sammanhang erkände att hon inte kunde ge något bra svar. Samtidigt var hon inte stark nog att dra slutsatsen att jag därför fick gå ut på gatan och kicka boll med kompisarna. Hennes enda motvape var att erbjuda mig att spela boll med henne inne på gården. Sagt och gjort, många söndagar stod jag i mål mellan körsbärsträdet och äppleträdet medan mamma sparkade tåfjuttar mot mig. På något sätt var det inte leken i sig som var problemet utan offentligheten, detta att leken syntes, drog med sig andra barn och därmed blev en kollektiv sysselsättning utanför familjens helgkontroll. Mammans lösning höll rammarna intakta ett tag till. Svårare blev det när jag själv kunde ta mig till fotbollsplan på cykel och titta på favoritlagets hemmamatcher. Eftersom pappa var sportintresserad fick jag göra det sex av veckans dagar men inte den sjunde. Då tvingades jag istället med samvetskval bryta mönstret och under

förevändning av liten cykeltur – vilket var tillåtet! – med högsta fart ta mig till fotbollsplan för att under tio minuter stå utanför staketet och kika in mellan reklampelarna och känna lite av stämningen och atmosfären och höra hur läget var. Sen var det dags att med ännu högre fart – hetsad av det dåliga samvetet – ta mig hem och låtsas som om inget hänt. En falskhet och förljugenhet som livsmönstret uppmuntrade till. På min fråga varför jag inte fick gå dit svarade pappa att på söndag skulle man ägna sig åt Gud och sin själ. Jag kontrade med att jag gick tre gånger i kyrkan varje söndag plus att det lästes en predikan hemma om kvällen. Kunde inte det räcka? Var det så farligt om jag fick ha roligt på fotbollsplan en stund? Svaret blev att man genom att gå dit legitimerade hela saken med söndagssport som lockade de allra flesta att inte gå till kyrkan. Offentlighetsaspekten igen, alltså. Dessutom splittrades sinnet av sådana kraftiga känsloupplevelser som en fotbollsmatch ofta innebar. För mig var det inget annat att göra än fortsätta smyga och ljuga eller i varje fall förtiga sanningen. Att själv få spela med i ett lag var av samma skäl inte att tänka på. Jag gjorde ett försök men snabbt blev det tal om söndagsspel och då var det kört.